

Павленко Сергій Олексійович - провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
РЕЛІГІЙНИХ КУЛЬТІВ ДЕСТРУКТИВНОГО ТИПУ
І ТОТАЛІТАРНИХ СЕКТ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ,
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Останніми роками на теренах України зростає рівень злочинність на релігійному підґрунті. Релігійні групи (секти, тоталітарні секти, деструктивні секти) є основним осередком зазначеного вище виду злочинності. Перед правоохоронними органами постала проблема щодо запобігання злочинам, учиненим на релігійному підґрунті, та їх розкриття. Водночас більшість злочинів, які вчиняють адепти, є латентними. Злочини, вчинені на релігійному підґрунті, які не завжди є зареєстрованими правоохоронними органами, тому їх не розкривають і не відображають у статистичних даних [1].

Низька ефективність протидії релігійним культам деструктивного типу значною мірою обумовлена браком у правоохоронній системі адекватного організаційно-правового механізму, невід'ємною частиною якого є методика кримінологічного моніторингу (пошуку, збирання, обліку, аналізу, оцінювання та прогнозу) діяльності нових релігійних рухів, екстремістських організацій, неонацистських формувань.

Чинне законодавство України містить чимало прогалин, які дають змогу релігійним культам деструктивного типу безперешкодно здійснювати свою протиправну діяльність [2].

Зокрема, український законодавець установлює кримінальну відповідальність за посягання на життя та здоров'я людей під приводом проповідкування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 Кримінального кодексу України). Проте, зважаючи на практику, можна стверджувати, що ступінь шкідливості діяльності деяких деструктивних сект є значно вищим, ніж тільки посягання на здоров'я чи статева розпуста.

Для багатьох неокультів характерною є деструктивність або тоталітарність їх спрямованості, що визначається не

віруваннями, а методами діяльності. Українське законодавство не має юридичного визначення деструктивної секти. Українські сектознавці, психологи й інші фахівці цієї сфери використовують визначення деструктивної секти, що пропонують наукова документація та західна правова практика. Українські сектознавці до ознак деструктивної секти відносять такі: завдання шкоди здоров'ю громадян або загроза їхньому життю; використання в релігійній практиці методів, які завдають шкоди психічному або (і) фізичному здоров'ю громадян (гіпноз, бомбування, кодування тощо); руйнування сімейних і соціальних зв'язків громадян; релігійна практика, яка порушує чинне законодавство або спонукає громадян до протиправних чи асоціальних дій; псевдорелігійна практика, спрямована на обов'язкове, а не на власний розсуд, стягнення матеріальних засобів і цінностей з громадян на користь організації або її керівництва; використання під час вербування (навернення) громадян шахрайства у вигляді приховування справжньої інформації про віровчення (наприклад, «Рівні посвяти» тощо), історію, практику, керівництво релігійної організації, а також надання хибної інформації, що є порушенням прав людини на інформацію, необхідну для вчинення вільного усвідомленого релігійного вибору; розпал міжрелігійної ворожнечі, яка принижує людську гідність вірян інших релігій і конфесій; релігійна практика, яка може спричинити дестабілізацію цивільного суспільства, підірвання національної безпеки; використання в релігійній практиці методів контролю свідомості та волі громадян у формі застосування гіпнотичних та інших подібних методик впливу; релігійний вплив на неповнолітніх без відома або всупереч волі їхніх батьків чи опікунів; використання статусу релігійної організації для прикриття інших, не релігійних видів діяльності. Наявність у релігійної організації або групи однієї із цих ознак уже дає підстави вважати її деструктивною сектою [3, с. 192].

Тенденція до інтернаціоналізації цього виду злочинності в Україні зумовлює вивчення та використання закордонного досвіду. У країнах Західної Європи діяльністю сект і нових релігійних рухів, а також небезпечними наслідками їхньої діяльності, займаються спеціальні державні інституції разом зі службами безпеки. У Франції, для прикладу, цю функцію

виконує Міжнародна місія з протидії сектам. Гостре несприйняття їх громадськістю зарубіжних країн, численні звинувачення на їх адресу спонукають детальніше дослідити цей феномен і його наслідки для безпеки держави.

Досвід країн Європи 1990-х років свідчить, що деякі сектантські організації (тоталітарні секти) своїми контраверсійними діями змушували уряди окремих держав ухвалювати рішення про заборону їх діяльності. Такі секти, як Найвища Правда - Аум (Дум Синрикьо), перейменована в січні 2000 р. в «Алеф», чи муністи - Товариство Святого Духа для Об'єднання християнського світу з Кореї, виникали в більшості держав і становили загрозу міжнародній безпеці [4].

У квітні 2000 р. спеціальним рапортом Міжнародної місії з протидії сектам французький уряд визнав Церкву саєнтології та Орден храму сонця найнебезпечнішими сектами, що діють у Франції. У рапорті наведено визначення, згідно з яким секта - це об'єднання з тоталітарною структурою, що декларує релігійні цілі, дії якого порушують права людини та суспільну рівновагу. Вона не дотримується норм демократії, пропагує антикультуру, що ґрунтується на створенні еліти з метою домінування над людством, а подеколи відверто підтримує расизм. Найвідоміші секти мають ознаки транснаціональних організацій з відділеннями в державах, у яких немає відповідних законів, таємними інформаційними мережами та приватними службами безпеки, яким доступні сучасні засоби зв'язку [4].

Однією з найшкідливіших, такою, що систематично порушує права людини, етичні норми та неодноразово звинувачувана в різних правопорушеннях, є Церква саєнтології. Мінімізація релігійних елементів у доктрині не завадила цій спільноті з 1952 р. (дата заснування) перетворитися на добре організовану та керовану корпорацію, що доволі жорстко контролює своїх членів та їх зв'язки із соціальним оточенням. Церкву саєнтології неодноразово звинувачували у здійсненні тиску на своїх членів, шантажі та вчиненні злочинів: несплаті податків, викраденні документів, шпигунстві на військових базах Греції тощо. Суди низки країн засновника секти Лафаста Рон Хаббаро (1911-1986) визнали злочинцем (США, Франція), а в деяких країнах оголосили персоною нонґрата. Діяльність цього релігійного руху визнано небезпечною в Греції, Франції,

Бельгії та Австрії. У Німеччині щодо Церкви саєнтології діють певні обмеження.

Секту Орден храму сонця вважають мафіозною структурою, серед її активістів були відомі бізнесмени та політики. Її доктрина має три джерела: учення масонів, розенкрейцерів і тамплієрів. Лідери секти навчали, що з наближенням кінця світу «обрані» вийдуть з тілесної оболонки та переселяться на Сіріус, щоб зберегти дух людства вчення масонів, розенкрейцерів і тамплієрів.

Секти неоорієнталістських (східних) напрямів, а також релігії нового об'явлення, з огляду на їхній спосіб діянь, стали об'єктами ретельних наукових досліджень. Зокрема, досліджували методи вербування в сектах нових послідовників, вплив сект на поведінку її членів.

Переломом у цій сфері стало масове самогубство 18 листопада 1978 р. 912 членів «Народного храму», американської деструктивної секти, яку заснував Джим Джонс, у Джонстаун в Гаяні. Ці події засвідчили, яку небезпеку та загрозу становлять у собі деструктивні секти для життя окремих громадян і, насамперед, для суспільного устрою. Згодом це також підтвердили інші трагедії:

- у квітні 1993 р. в США 85 членів деструктивної секти Давидові послідовники (Гілка Давида) загинули після вибуху та підпалення ферми Вейко в штаті Техас під час штурму ФБР;

- 1994 р. одночасно у Швейцарії та Канаді 53 вірян деструктивної секти Орден храму сонця загинули від вогнепальної зброї, ножів й отрути;

- 23 грудня 1995 р. в місцевості Веркор на південному сході Франції за невідомих обставин загинуло 16 членів (з них троє дітей) Ордену храму сонця, їхні тіла було викладено у формі зірки. Пізніше слідство встановило, що більшість загиблих застрелили два сектанти, які потім учинили самогубство;

- 1997 р. 39 вірян деструктивної секти Небесні ворота здійснили масове самогубство;

- 22 березня 1997 р. в Сен-Казимірі (Канада) відбулося останнє масове самогубство членів Ордену храму сонця, тоді загинуло п'ять сектантів;

- 2000 р. в Уганді 500 послідовників Руху за відновлення десяти заповідей Божих здійснили самогубство [4].

Після терористичних атак 11 вересня 2001 р. особливої актуальності набула потреба розпізнавання нових загроз з боку різних недержавних суб'єктів міжнародних відносин (екстремістських груп, зокрема релігійних, фанатичних і фундаменталістських груп вірян, тоталітарних і деструктивних сект), що несуть відповідальність за низку порушень закону останніми роками.

Отже, тоталітарні секти та їх крайні вияви - деструктивні секти - впливають на безпеку як безпосередньо (через зв'язок із міжнародною організованою злочинністю й терористичною діяльністю; учинення самогубств і масових убивств; шпигунство та викрадення документів; ухилення від сплати податків й ігнорування норм демократії та прав людини), так й опосередковано (психоманіпуляції, підроблення документів; відмова від медичного обслуговування та військової служби; розповсюдження сумнівних ліків і біодобавок; сексуальне використання adeptів - проституція, зокрема дитяча; ізоляція та посилений контроль - обмеження щодо сну та їжі; руйнування родин, викрадення дітей).

Кожна держава має самостійно оцінювати, діяльність яких сект становить (і чи взагалі становить) загрозу національній безпеці, проте найнебезпечнішими є ті тоталітарні секти, які у своїх доктринах закликають до терору.

Діяльність деяких сект, що мають ознаки тоталітарних, є дотичною до проблеми оборони та безпеки держави. Цей факт підтверджує Документ Європейського парламенту від 2 квітня 1984 р. № 1-4/84, відомий як Рапорт Коттрелла (Cottrell) 257, відслідковуючи зв'язки Церкви об'єднання з корейськими спецслужбами та нелегальною торгівлею зброєю. Доказом цього є також діяльність Церкви саєнтології. У секті створили парамілітарну морську організацію. Вона передбачає ієрархічну структуру - офіцерів, підофіцерів і солдатів, завданням яких є боротьба за релігійну свободу для всіх членів.

Конфлікт релігійної групи із суспільством загострюється за наявності в релігійній доктрині тоталітарної секти, а точніше, деструктивної, апокаліптичних очікувань. Зазначене призводить до того, що члени секти вчиняють протиправні дії, які виправдовують релігійними мотивами, що підтверджує загрозу з боку тоталітарних сект для оборони та безпеки держави.

Найяскравішим прикладом були події 20-22 березня 1995 р. в Японії, де внаслідок газової атаки членів секти Найвища правда - Аум (Дум Синрікьо) в токійському метро загинуло 13 осіб, а понад 5000 було отруєно.

Україна є світською державою, яка має захищати інтереси громадян і не допускати релігійного тиску та втручання шляхом злочинних дій деяких релігійних організацій в особисте й сімейне життя громадян. Жорстка кримінальна політика законодавця лише збільшить кількість легальних релігійних організацій і виведе з підпілля більшість нелегальних, а також частково ліквідує неякісні, деструктивні культи, секти та релігійні організації в релігійному просторі України ГИ.

Отже, діяльність системи кримінальної юстиції у протидії релігійній злочинності має стати професійною. Для цього необхідно створити спеціалізовані органи кримінальної юстиції для притягнення до кримінальної відповідальності та засудження соціально небезпечних сектантів, злочинців з-поміж священнослужителів офіційних конфесій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погребняк О. О. Щодо злочинів, учинених на релігійному ґрунті [Електронний ресурс] / О. О. Погребняк. - Режим доступу: [file:///C:/и8er8/8e^/Bo^1oaЙ8/арусЙ2и_2009_21_33%20\(1\).pdf](file:///C:/и8er8/8e^/Bo^1oaЙ8/арусЙ2и_2009_21_33%20(1).pdf) - Назва з екрана.

2. Пояснювальна записка до законопроекту від 21 квітня 2008 р. № 2419 «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (щодо запобігання діяльності релігійних культів деструктивного типу та тоталітарних сект)» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112&catid=41&Itemid=68. - Назва з екрана.

3. Верхогляд В. О. Неокульти: об'єкт діяльності чи суб'єкт взаємодії органів СБУ? [Електронний ресурс] / В. О. Верхогляд // Форум права. - 2011. - № 1. - С 190-193. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e- ^ишаН/ ФР/ 2011-1/11_vvovoc.pdf. - Назва з екрана.

4. Поширення тоталітарних сект [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.vuz11ib.Su/books/7>. - Назва з екрана.